

Abant Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Abant Social Sciences

2023, 23(2): 813-826, doi: 10.11616/asbi.1214176

Avusturya İş Çevrim Modelinden Hareketle Ekonomik Modellerin Ontolojisi Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme

A Critical Examination of the Ontology of Economic Models Based on the Case of Austrian Business Cycle Model

Dinçer ÇEVİK¹

Geliş Tarihi (Received): 03.12.2022

Kabul Tarihi (Accepted): 19.03.2023

Yayın Tarihi (Published): 31.07.2023

Öz: Ekonomik modellerin ekonomi pratiğinin işleyişinin en önemli bileşenleri olduğu halde, bu yapıların ontolojik statüsü ile ilgili çalışmalar sınırlı kalmıştır. Ekonomik modellerin ontolojisi ile ilgili temel olarak iki yaklaşımdan söz edilebilir. Kurgucu (fictionalist) yaklaşıma göre ekonomik modeller gerçek dünya ile ilgisi sınırlı olan, modelleyenlerin kendileri için kurguladıkları düşünsel, paralel dünyalardır. İzolasyoncu (isolationist) yaklaşıma göre ekonomik modeller, ekonomik fenomenin ortaya çıkmasına neden olan temel nedenleri ya da nedensel mekanizmaları izole etmeye yarayan, gerçek deneylere benzeyen yapılardır. Bu makalede öncelikle ekonomik modellerin ekonomi pratiği bağlamında nasıl değerlendirildiği ele alınmaktadır. Ardından ekonomik modellerin ontolojisi ile ilgili temel iki yaklaşım olan kurgucu ve izolasyoncu yaklaşımların çerçeveleri eleştirel bir yaklaşımla çizilmektedir. Son olarak, Avusturyacı İş Çevrimleri Modeli durum çalışması olarak ele alınmaktadır. Durum çalışmasının gösterdiğine göre, Avusturya İş Çevrimleri Modeli ekonomik model ontolojisi ile ilgili her iki temel görüşün özelliklerini barındırmaktadır. Durum çalışması sonucu ulaşılan tespitten hareketle ekonomik modellerin ille de kurgucu ya da izolasyoncu ikiliği temelinde ele alınmaması gerektiği iddia edilmektedir.

Anahtar kelimeler: Ekonomik Modeller, Ontoloji, İzolasyoncu Yaklaşım, Kurgucu Yaklaşım, Avusturya İş Çevrim Modeli.

&

Abstract: Although economic models are the most important part of the economic practice, studies on the ontology of them seem to be rather limited. There are two main approaches regarding the ontology of economic models. According to fictionalism, the relationship between economic models and the real world is limited as they are parallel worlds that are constructed for the modeller herself/himself. According to isolationism, on the other hand, economic models are similar to real experiments, because they are meant to isolate causal factors and mechanisms that are responsible for the occurrence of the economic phenomena. In this paper first how economic models are understood in the economic practice is presented. Then, fictionalist and isolationist approaches are critically examined. Lastly, Austrian Business Cycle Model is examined as a case study. Based on the conclusions derived from the case study, it is argued that ontology of economic models should not necessarily be taken in the context of a dichotomic treatment of models as isolations and constructions.

Key words: Economic Models, Ontology, Isolationism, Fictionalism, Austrian Business Cycle Model.

Atıf/Cite as: Çevik, D. (2023). Avusturya İş Çevrim Modelinden Hareketle Ekonomik Modellerin Ontolojisi Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 813-826. doi: 10.11616/asbi.1214176

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asbi/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2000 – Bolu

¹ Arş. Gör. Dr., Dinçer Çevik, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, dincercevik@mu.edu.tr.

1. Giriş

Ekonomik modellerin ontolojisi ile ilgili bir değerlendirmede öncelikle ontoloji, ontolojik statü ve modelin ontolojik statüsü kavramları ile neye göndermede bulunulduğu açıklanmalıdır. Ontoloji, temel sorunu varlık olan felsefenin bir alt disiplini. Ontolojik statü, şeylerin var olma biçimi ile ilgilidir. Bu bağlamda ele alındığında model ontolojisi, bilimsel modellerin ne türden yapılar olduğuyula yani onların var olma biçimleriyle ilgilenen bilim felsefesinin önemli tartışma başlıklarından birisidir.

Bilimsel modeller ne türden yapılarıdır? Craig Callender ve Jonatan Cohen (2006), Mauricio Suarez (2004), Steven French (2010) gibi bazı araştırmacılara göre bu soruya anlamlı bir yanıt vermenin olanağı yoktur. Yine de söz konusu problem ile ilgili belirli başlı yanıtlar da mevcuttur. Ronald Giere (1988) ve Stathis Psillos gibi araştırmacılara göre modeller gerçek soyut nesnelere olarak ele alınmalıdır. Peter-Godfrey Smith (2006), Roman Frigg (2010) ve Adam Toon (2010, 2012) gibi isimlere göre modeller kurgusal varlıklardır. Bas van Fraassen (1980), Newton C.A. Da Costa ve Steven French (2000) gibi isimlere göre modeller matematiksel yapılarıdır. Tüm bu değerlendirmeler bazı güçlü ve zayıf taraflar barındırmakla beraber, hiçbiri bilimsel modellerin ontolojisi ile ilgili nihai bir çerçeve sunmamaktadır.

Bilimsel modellerin ne türden yapıları olduğu problemi, hem genel olarak bilim felsefesi bağlamında hem de ilgili bilimler bağlamında ele alınıp tartışılmaktadır. Bu bağlamlardan birisi de ekonomidir. Ekonomistler genellikle gözlemlenemeyen ama ölçülebilen, belirli bir düzeye kadar idealize edilen, karmaşıklık derecesi yüksek matematiksel teknikler yardımı ile çıkarılan tikel ama tekrar edilebilen fenomenleri analiz eder (Reiss, 2013: 19). Ekonominin temel araştırma ve analiz araçlarından birisi modellerdir. Öyle ki, kendisi de bir ekonomist olan Dani Rodrik'e göre "ekonomiyi bir bilim yapan modellerdir" (2015: 83).

Modellerin ekonomi pratiğinde bu denli önemli bir yer tutmasına rağmen onların ne türden yapıları olduğu, yani ekonomik modellerin ontolojisi ile ilgili çalışmalar sınırlı kalmıştır (Mäki, 1992; Cartwright, 2007; Knuutti, 2009). Bu bağlamda öncelikle ekonomik model ile ne anlaşılması gerektiği ekonomi pratiği çerçevesinde ortaya konulmalıdır. Aşağıdaki tanımlar ekonomi ders kitaplarından alınmıştır:

"Model, karmaşık bir sistemin temel özelliklerinin temel birkaç ilişkiyle temsil edildiği formel bir çerçevedir. Modeller grafik, matematiksel denklemler ve bilgisayar programları biçiminde olabilirler" (Samuelson & Nordhaus, 2010: 667).

"Model ya da teori bir dizi basitleştirme yapar ve bu basitleştirmelerden insanların nasıl davranacağını çıkarır. Model gerçekliğin planlı bir basitleştirilmesidir" (Begg, Vernasca, Fischer, Dornbusch, 2011:22).

Alıntılara göre ekonomik modeller basitleştirmeler içeren ve genellikle çıkarım ve temsil işlevlerini yerine getiren çerçevelerdir. Ekonomik modeller, çoğunlukla grafikler, diyagramlar, matematiksel denklemler olabileceği gibi "Phillips Makinesi"² gibi fiziksel temsiller şeklinde, ya da "von Thünen³ Arazi Kullanım Modeli"nde olduğu gibi coğrafi de olabilir. Ekonomide model kullanımının birçok amacı vardır; ancak ekonomik süreci açıklama, ekonomik bir meseleyi inceleme, yeni bir ekonomi teorisi geliştirme, öndeyide bulunma ve politika tavsiyesi oluşturma model kullanımının temel amaçları olarak sıralanabilir.

Anlaşılabileceği üzere ekonomistlerin sıklıkla kullandığı modeller matematiksel olanlardır. Matematiksel modeller içsel ve dışsal değişkenler içerir. Dışsal değişkenler modelin dışında belirlenir ve içsel değişkenlerle asimetrik bir ilişkileri vardır. Dışsal değişkenler içsel olanları evrensel davranış varsayımlarıyla, (örneğin bireylerin ekonomik tercihlerini yaparken bütünüyle rasyonel kabul edilmesi) etkileyebiliyorken, modelin eşanlı çözümü sonucu belirlenen içsel değişkenler dışsal değişkenleri herhangi bir şekilde etkileyemezler. Bu anlamda dışsal değişkenler "verili" olanlardır ve "başlangıç koşullarını" temsil ederler (Boland, 1989: 6-7).

² 'Phillips Makinesi' İngiltere'de William Phillips tarafından icat edilen 1949 yılında İngiltere milli gelirinin nasıl oluştuğunu ve ekonomi içerisinde nasıl hareket ettiğini temsil eden pedagojik bir makinedir.

³ Von Thünen modelinin bir analizi için bkz. (Mäki, 2011).

Verilen kavramsal çerçeve, Avusturyacı İş Çevrimleri (AİÇ) modeli temelinde ekonomik modellerin ontolojisi ile ilgili tartışma ve iddiaların değerlendirilmesini kolaylaştıracaktır.⁴ Vaka çalışmasında ele alınacak olan modelin Avusturya ekonomi geleneğinden seçilmesinin önemli bir nedeni söz konusu geleneğin metodolojik olarak realist bir yaklaşım benimsemesi ile ilgilidir (Mroz & Hardt, 2020: 251). Realist olarak nitelenen bir yaklaşım içerisinde konumlanan AİÇ modeli ekonomik modellerin ontolojisi ile ilgili baskın yaklaşımlar olan izolasyoncu ve kurgucu anlayışlarda dile getirilen iddialarının geçerliliğinin sorgulanması için uygun bir olanak olarak değerlendirilmektedir.⁵

2. Ekonomik Modellerin Ontolojisi: Genel Çerçeve

Ekonomik modellerin ontolojik statüsü ile ilgili tartışmalar iki eksenle ele alınabilir. Bu eksenlerden ilki bilim felsefesindeki realizm/instrumentalizm (gerçekçilik/araşsalcılık) tartışması ile ilgilidir. ⁶Realizm, bilimsel teori ve modellerimizde temsil edilen gözlemlenebilir ve gözlemlenemeyen taraflarına inanmamız gerektiğini dile getiren epistemik bir yaklaşımdır. Araşsalcılık ise teori ve modellerimizde tasvir edilen, gözlemlenebilir olmayan nesne, süreç ve özelliklere ilişkin doğru ya da yanlış önermeler dile getirilemeyeceğine ilişkin bir tutumdur. Doğal olarak bu iki felsefi yaklaşımı oldukları biçimiyle ekonomi pratiğine taşımak bu alanın model temelli işleyişini anlamak için yeterli değildir.⁷ Ekonomik modellerin ontolojik statüsü ile ilgili tartışmalarda bu iki temel yaklaşımın iddialarının izleri gözlemlenebilmektedir.⁸ Örneğin makalenin devamında ayrıntılarıyla ele alınacak izolasyoncu yaklaşımın en önemli temsilcilerinden Uskali Mäki'nin neredeyse tüm kariyerinin, kendisinin de onayladığı üzere, ekonomik modellerin realist bir yorumunu vermek üzerine kurulu olduğu iddia edilebilir (2009: 73). Ekonomik modelleri birer "kurgu" olarak ele alan kurgucu yaklaşım, modellerin gerçek dünya ile açık bağlantıları olmamasının önemsizliğini ve modellerin gerçek dünyaya göre önceliğini (Knuuttila, 2009: 67) vurgulayarak, ontolojik açıdan araşsalcı yaklaşıma daha yakın durmaktadır.

Bilim metafiziğinde önemli bir yer tutan *doğal türler* meselesi, ekonomik modellerin ontolojisi ile ilgili tartışmaların analiz edilebilmesi için bir başka referans noktasını teşkil etmektedir. Bilim felsefesinde aynı özü paylaşan entitelerin doğal tür oluşturduğu kabul edilir. Kimyasal elementler, biyolojik türler, bazı temel fizik parçacıkları doğal tür olarak sınıflandırılabilirken, ekonomide doğal türlere rastlamak oldukça zordur. Ekonomik dünyada doğal türlerin varlığından bahsedilememesi ekonomik modellerin ontolojisi ile ilgili zaten hâlihazırda var olan ekonomik modelin oluşturduğu dünya ile gerçek ekonomik dünya arasındaki ilişkinin nasıl kurulabileceğine ilişkin probleme ilave bir zorluk derecesi daha eklemektedir. Buna göre, eğer ekonomik fenomen içerisinde doğal türlere rastlamak bu kadar zor ise ekonomik modeller aracılığıyla yapılan çıkarımlarda modellerin ölçmeye, belirlemeye çalıştığı nesnelere ile gerçek dünyadaki nesnelere birleşim kümesi doğal tür oluşturması oldukça güçtür (Huene, 2017). Bu durumda, eğer ekonomik fenomen içerisinde doğal türlere rastlamak bu kadar zor ise ekonomik modeller aracılığıyla yapılan çıkarımlarda modellerin ölçmeye, belirlemeye çalıştığı nesnelere ile gerçek dünyadaki nesnelere birleşim kümesi doğal tür oluşturamayacağı için bu modeller ile yapılan çıkarımlar problemlidir. Ekonomide yer alan modellerin ontolojik statüsü ile ilgili tartışmaların yer aldığı genel çerçeve çizildikten sonra bahsi geçen problem ile ilgili iki temel yaklaşım daha ayrıntılı analiz edilebilir.

3. Kurgucu Yaklaşım ve İzolasyoncu Yaklaşım

Ekonomik modellerin içsel ve dışsal değişkenlere ve bazı başlangıç koşullarına sahip oldukları belirlenimleri, ekonomik modellerin ontolojisini analiz etmek için gerekli olsa da yeterli değildir. Söz

4 İngilizcesi 'Austrian Business Cycle Model' olan kavramsallaştırmanın 'Avusturyacı İş Çevrim Modeli' olarak karşılanması gerektiği ile ilgili önerisi için anonim hakeme teşekkür ederim.

5 Giriş kısmının geliştirilmesi ve özel olarak neden AİÇ modelinin seçildiğinin açık kılınması gerektiği yönündeki önerisi için anonim hakeme teşekkür ederim.

6 Ekonomi felsefesinde araşsalcı pozisyonun bir savunusu için bkz. (Reiss, 2012).

7 Ekonomi literatüründe araşsalcılığın belki de en iyi bilinen savunucusu Milton Friedman'dır, bkz. (Boland, 1979). Tony Lawson gerçekçilik/araşsalcılık tartışmasını ekonometrinin gelişimi bağlamında ele alır (1989).

8 Bilimsel gerçekçilik görüşü temel olarak "yapısal" ve "ontik" olarak ikiye ayrılır. Ontik ve yapısal gerçekçilik ile ekonomi arasındaki ilişkinin analizi için bkz. (Ross, 2006).

konusu araçların bütünlüklü bir biçimde ontolojik statüsünün kavranabilmesi için onların nasıl oluşturulduğu da analiz edilmelidir.

Bu bağlamda ekonomik modellerin ne tür yapılar olduğu ile ilgili ekonomi felsefesi özelinde yürütülen tartışmalarda temel olarak iki farklı yaklaşım belirlemek olanaklıdır.⁹ Ekonomide modellerin ontolojisi tartışması bağlamında kendisi de ekonomist olan Robert Sugden'in (2002, 2009) ve ekonomi felsefecisi Till Grüne-Yanoff'un (2009a, 2011) temsilcisi olduğu *kurgucu* görüş, ekonomik modellerin kurgusal yapılar olduğunu ve bu yapılar sayesinde ekonomik fenomenlerle ilgili çıkarımlar yapılabildiğini iddia etmektedir. Kurgucu yaklaşım, modelleri, farklı çıkarımların yapılabilmeye olanak tanıyacak biçimde "kurgulanmış yapılar" olarak ele alır. Nancy Cartwright (1989) ve Uskali Mäki'nin (1992, 2009b) en önemli temsilcileri olarak değerlendirilebileceği *izolasyoncu* yaklaşım ise modellerin soyut olarak doğru olduğunu, ancak doğru olanı temsil etmediklerini, müdahale edilmediğinde yani normal koşullarda neyin doğru olabileceğini gösterdiklerini iddia etmektedirler (Cartwright, 1992; Mäki, 2009b). İzolasyoncu yaklaşıma göre ekonomik modeller, bazı nedensel mekanizmaları ya da eğilimleri izole eden, fenomeni belirli bir açıdan temsil eden yapılardır.

3.1. Kurgucu Yaklaşım

Kurgucu yaklaşıma göre gerçek dünya kendi başına var olduğu için ekonomik modellerin dünyamıza özel bir biçimde benzemesine gerek yoktur. Kendisi de ekonomist olan Robert Sugden "güvenilirlik" ('credibility'/itibar) kavramı temelinde modellerin açıklamadaki işlevine çözüm getirmeye çalışır. Sugden, *doğruluk* ('truth') ile *gerçeğe benzeme* ('verisimilitude') arasında bir ayırım yapar ve güvenilirliği *gerçeğe benzeme* olarak ele alır. Sugden'a göre ekonomik modellerin güvenilir olması modelde bulunan varsayımların keyfi bir biçimde seçilmemiş olması ve "gerçek dünyada hâlihazırda bilinen nedensel süreçler ile uyum içinde olması" anlamına gelir (2002, 2009). Yine de Sugden güvenilir/muteber bir dünyanın nasıl tanımlanması gerektiğine dair tam bir tanım veremeyeceğini belirtir (2000: 26).

Sugden, kurgucu görüşün ekonomik modellerin doğasına bakış açısını örneklemek ve bu modellerin izolasyoncuların iddia ettiğinin tersine izole etme amacı ile kurgulanmadıklarını göstermek için Abhijit V. Banerjee'nin "Sürü Davranışı Modeli"ni, George Akerlof'un "Limon Piyasası Modeli"ni ve Thomas Schelling'in "Satranç Tahtası Modeli"ni analiz eder. Sugden'in söz konusu modeller temelinde dile getirdiği iddiaları incelemeye önce bu modellere kısaca değinilecektir.

Banerjee, makalesine sürü veya gruplaşma eğiliminin olduğu sosyal ve ekonomik durumların genel bir değerlendirmesi ile başlar. Buna göre, insanlar gruplar halinde belirli dükkânları, restoranları, okulları diğerlerinden daha popüler olduğu için tercih ederler. Sürü davranışının benzerlerine finansal varlıklar ile ilgili kararlarda da rastlamak mümkündür. Banerjee makalesinde amacını şöyle ortaya koyar: "Bu makalenin amacı bu tür kararlar alınmasında ve söz konusu kararların arkasında yatan rasyoneli analiz edebileceğimiz basit bir model geliştirmektir" (1992: 798). Banerjee, bu gözlemlerinden hareketle modelini çeşitli basitleştirmeler yardımı ile kurar. Bu modele göre A ve B biçiminde birbirine yakın iki tane restoran ve 100 tane müşteri vardır. Bir restoran diğerinden daha iyidir ancak müşterilerin hiçbiri A ve B restoranlarının hangisinin daha iyi olduğu konusunda emin değildir. Ancak A restoranının daha iyi olduğuna dair 0,51 oranında önsel olasılık vardır ve bu müşteriler tarafından bilinmektedir. Modele göre A ile B restoranları arasında ilk tercihi yapan birey kendi sinyali ile karar verir. Daha sonraki bireyler ise kendinden önce gelen bireylerin tercihlerini dikkate alıp kendi sinyallerini göz ardı eder. Sonuç olarak model, diğer sonuçları yanında, eksik bilgiye sahip müşterileri oluşturan bireylerin kendi güdülerini ve kişisel bilgileri tam tersini işaret etse de, bireylerin diğerlerinin davranışını izlediği ve ilk kişinin seçtiği restoranda bir gruplaşmanın olacağı sonucunu ortaya koyar. Bu sonuca *negatif sürü dışsallığı* denir (Başarır, 2021: 132).

9 Literatürde ekonomideki modelleri farklı şekillerde ele alan görüşler de vardır. Örneğin, Allan Gibbard ve Hal R. Varian ekonomideki modelleri "karikatürlere" benzetmektedir (1978: 664-677). Bu analojinin arkasında yatan temel fikir ise ekonomideki modellerinden de tıpkı karikatürler gibi gerçek dünyayı bilinçli bir şekilde çarpıtıp yalnızca önemli noktaları betimlemesidir.

Akerlof'un limon piyasası modeli ABD'deki otomobil piyasasını ele alır.¹⁰ Bu model aracılığı ile Akerlof, ABD'deki otomobil piyasası üzerinden *asimetrik bilginin* sonuçlarını analiz eder. Akerlof'un modeline göre, otomobil piyasasında satıcılar potansiyel alıcılardan daha fazla bilgiye sahiptir. Satıcının daha bilgili, potansiyel alıcının daha bilgisiz olduğu bu durum ekonomide *ters seçim* olarak bilinen sorunun kaynağıdır. Alıcılar otomobil piyasasında iyi ve kötü örnekler olduğunu bilmekle beraber, hangilerinin kötü hangilerinin iyi olduğunun bilgisine sahip değildirler. Bu bilgi eksikliği neticesinde alıcı, ortalama kaliteye sahip bir araç için ortalama bir fiyatı ödemeye razıdır. Kaliteli otomobilleri satmaya niyetlenenler daha yüksek ücret beklentisiyle önerilen ortalama fiyatın gerçek değeri yansıtmadığını düşünerek araçlarını satmaktan vazgeçecektir. Bu durumda limon araçların satıcıları önerilen ortalama fiyatların gerçek değerlerin üstünde olduklarını bildikleri için alıcıların önerdikleri fiyatları kabul edip araçlarını satacaklardır. Bu sürecin sonunda kaliteli otomobiller piyasadan çekilecek, limon araçların sayısı kaliteli araçları geçtiğinde de 'ters seçim' sorunu ortaya çıkacaktır. Ters seçim satıcıların alıcılardan daha fazla bilgiye sahip olmalarından kaynaklanmaktadır (Stadler & Castrillo, 2001; Birschler & Butler, 2007).

Sugden, ekonomik modellerin ontolojisinin izole değil, kurgusal yapılar olduğu iddiasını desteklemek için Schelling'in satranç tahtası modelini analiz eder. Satranç tahtası modelinde farklı malzemelerden yapılmış bozuk paralar (örneğin nikel ve bakır), *A* ve *B* biçiminde farklı tipte bireyleri temsil eder. Model 8×8 bir satranç tahtası üzerinde *A* ve *B* iki tür pulun olduğu bir şema yardımıyla betimlenebilir. *A*'lar ve *B*'lerin kendi türünden pullarla komşu olmayı istedikleri varsayılmaktadır ve herhangi bir pul yanındaki komşu puldan memnun olmadığında yer değiştirme hakkına sahiptir. Dokuz adet birbiri ardına sıralanan satranç tahtası karesi bireyin komşu bölgesini temsil eder. Modeldeki varsayıma göre bireyler komşularının %30'unun kendileri ile aynı tipten olmasını talep eder. Bu tercihleri kullanarak bireyler (*A*'lar ve *B*'ler) komşu bölgelerinde bulunanların en az %30'unun aynı tipten olup olamayacağına karar verirler. Eğer hedeflenen en az %30 oranına ulaşılabiliirse bireyler aynı bölgede ikame etmeye devam ederler. Eğer bu orana ulaşamazsa bireyler en yakın henüz işgal edilmemiş alana geçiş yaparlar Model tüm bireylerin buldukları yerden memnun oldukları duruma kadar işletilir. Bu süreç tüm *A*'lar ve *B*'ler yer aldıkları pozisyondan memnun olana kadar devam ettirilir. Sonuçta satranç tahtası üzerinde *A*'ların ve *B*'lerin ayrı ayrı kümelendiği ayrılmış bir görüntü ortaya çıkar. Schelling'in satranç tahtası modeline göre, sonunda buldukları yerden memnun olmayan küçük bir birey kümesi nedeniyle ayrımcılığın denge noktası olduğu bir duruma gelinir (1971: 143-186).

Sugden Banerjee, Akerlof ve Schelling'in analizlerinde kullandıkları ekonomik modellerin benzer özelliklere sahip olduğunu ve kendisinin ekonomik modellerin kurgusal yapılar olduğu iddiasını desteklediğini belirtir. Sugden'a göre modelden gerçek dünyaya çıkarım Banerjee'nin asıl amaçlarından değildir. Ona göre Banerjee'nin model ve dünya arasındaki çıkarımlar ile ilgili çok az şey söylemesi, bu konu ile ilgili daha fazla iddia dile getirmemesi dikkat çekicidir (Sugden, 2009: 9). Sugden'a göre Akerlof limon piyasası modelinde de gerçek dünyadaki çeşitli olguları araştırırken model dünyanın içerisinde ne olduğuna odaklanır (2000: 4, 5). Yine Sugden'a göre Akerlof'un gerçek dünyadaki araba piyasası ile ilgili bir şey söylememesi dikkat çekicidir. Sugden'a göre Schelling'in satranç tahtası modeli gerçekliğin bazı noktalarını izole etmez. Ona göre, Schelling modelini *kurar* ve gerçek dünyaya paralel bu kurgu aracılığıyla modelleyen kişi gerçek dünya ile ilgili tümevarımsal çıkarımlarda bulunur. Bu çıkarımların yapılabilmesi için modelin gerçek dünyaya benzemesine gerek yoktur. Sugden'a göre Schelling satranç tahtası modelini, "hayali şehirlerin işleyişini kolaylıkla anlayabileceği," gerçek, birden fazla etnik grubun birlikte yaşadığı şehirlere uygulandığında nedensel süreçler ile ilgili çıkarımlar yapabilmek için *kurar*. Bu olanak, gerçek dünyada var olabilecek şehirleri, modelin örnekleri olarak kavrayabilmemize bağlıdır (Sugden, 2002: 130). Bu sürecin işlevsel olabilmesi için fenomen ile ilgili bilgimizi tanımlayan modelin dünyaya ilişkin bilgimiz ışığında "güvenilir" olması gereklidir. Sugden'a göre ekonomistler modeller temelinde endüktif çıkarımlar yaparlar. Genellikle bu çıkarımlar örneğin Kocaeli gibi sanayi-yoğun bir şehirdeki işleyişin Bursa gibi benzer merkezlere benzemesi temelinde yapılır. Sugden, satranç tahtası modeli gibi bir modelin gerçek

10 ABD'de otomobil piyasasındaki kullanılmış, kötü, kalitesiz, külüstür araçlar limon olarak adlandırılır.

dünyanın bazı temel özelliklerini diğer potansiyel faktörlerden izole ederek temsil ettiğini varsaymayı güvenilir bulur: “Model dünyası gerçek dünyadan başlayarak karmaşık faktörleri eleyerek kurgulanmaz: model dünya gerçek dünyadan daha basit olsa da biri diğerinin basitleştirilmişidir” (Sugden, 2002: 131). Sugden, modelleri izole temsiller olarak değerlendirmek yerine kurgusal yapılar olarak ele alır. Bu bağlamda satranç tahtası modeli “Schelling’in kendisi için kurguladığı” bir yapı olmaktadır (Sugden, 2002: 128).

Sugden’a göre Banerjee, Akerlof ve Schelling’in modelleri “ekonomide bir model ile ona denk gelen gerçek dünya fenomeni arasındaki ilişki ile ilgili açık bir tartışmanın gerek olmadığını” göstermektedir (Sugden, 2000: 9). Bu noktada yanıt bekleyen soru şudur: Bu modeller ne amaçla kurgulanmaktadır, gerçek dünya hakkında bilgi edinme işinde nasıl kullanılmaktadır? Sugden’a göre Akerlof ve Schelling’in makalelerinde empirik iddialarda bulunmak isteseler de modelleri ile gerçek dünya arasındaki ilişkiyi açık kılacak bağlantıları bulmak zordur. Banerjee, Akerlof ve Schelling’in gerçek dünya hakkındaki iddiaları modellerinden çıkarsadıkları iddialar değil, daha genel iddialardır. Oysa Sugden’a göre model tarafından türetilen doğru bir hipotezden gerçek dünya ile ilgili genel bir iddia türetiminin hesabı verilebilmelidir.

Sugden bu hesabın verilebilmesi için ekonomik modellerin gerçeğe benzeyen ama olgu karşıtı dünyalar olarak anlaşılması gerektiğini iddia eder. Sugden’a (2000:19) göre ekonomik modeller aracılığı ile yapılan çıkarımların genel yapısı şu şekildedir:

“D düzenliliği gerçek dünyada iş görmektedir,

D düzenliliği gerçek dünyada meydana gelmektedir,

∴ Gerçek dünyada D düzenliliğine F faktörünün etki ettiğine inanmak için neden vardır.”

Yukarıdaki çıkarım şemasının gösterdiği kadarıyla Sugden’a göre modeller paralel gerçekliklerdir ve bu gerçeklikler arasında benzer tümevarımsal çıkarımlar yardımıyla modelin sonucunun gerçek dünyada da geçerli olup olmadığını sorgulayabiliriz (Sugden, 2000: 19-20).

Sugden, ekonomik modelleri gerçek dünyadan izole edilmiş değil, paralel olarak oluşturulmuş dünyalar olarak ele alır. Bu fikri kavramsallaştırmak için “güvenilir dünyalar” terimini kullanır. Bir model dünyanın bir temsilini vermek yerine yeterli derecede bizim dünyamıza benzediği ölçüde ve gerçeklikte ortaya çıkabilecek olgu karşıtı bir durumun tasvirini verdiği ölçüde güvenilir bir dünya olarak işlev kazanır. Sugden’a göre güvenilirlik, matematiksel ya da mantıksal bir dil ile formüle edilemez; bunun yerine, bu kavram modelleyen öznel değerlendirmesi ile ölçülür (Sugden, 2000: 9). Bu potansiyel problemler barındıran bir noktadır; çünkü her ekonomistin ekonomi pratiği içerisinde farklı arka plan ve varsayımlarla iş gördüğü düşünülecek olursa, ekonomik modellerin güvenilirliğini temele alan bu yaklaşım, modeller aracılığı ile yapılan çıkarımların kesin olmamasına neden olacaktır.

Till Grüne-Yanoff ekonomik modellerin kurgusal yapılar olduğunu iddia eden bir başka ekonomi felsefeci olarak ele alınabilir. Grüne-Yanoff ekonomik modellerin kurgusal yapılar olduğu iddiasını “minimal model” kavramsallaştırması temelinde dile getirir. Grüne-Yanoff bu kavramsallaştırmayı kiplik ile ilişkilendirir. Bu anlamda minimal modeller onlar aracılığı ile oluşturulan hipotezler ile ilgili zorunluluk veya imkânsızlık ile ilgili güven derecemizi değiştirebilir (2009a: 81-99). Minimal modeller gerçek dünyaya benzemesi gerekmeyen, hiçbir şeyi izole etmeyen, biçimsel bir yapısı olan ve tasavvur edilebilir bir dünya olarak farklı yorumlamalara ve çıkarımlara izin veren yapılardır. Bu bağlamda Grüne-Yanoff’a göre modeller aracılığı ile öğrenebiliriz.¹¹ Bir modelden öğrenmek, değişen dünya durumları ile ilgili geliştirilen bir hipotez ile ilgili güven derecesinin artmasına yardımcı olması ile mümkündür (2009a: 97).

Bu noktada Grüne-Yanoff ile Sugden’in yaklaşımı arasındaki benzerlik ortaya çıkmaktadır. Her ikisinin yaklaşımında da ekonomik modeller düşünce süreçlerinin ürünü olan, nedensel faktörler veya mekanizmalar ile ilgisi olmak zorunda olmayan, kurgusal yapılardır. Grüne-Yanoff’a göre Sugden’in güvenilirlik ve tümevarım temelli yaklaşımı ekonomik fenomen ile ilgili belirli bir türden güvenilirliği,

¹¹ Roberto Fumagalli minimalist modellerden öğrenme ile ilgili iddiaların karşısında konumlanır minimal modellerin epistemik değerinin abartıldığının altını çizer, bkz. (Fumagalli, 2015, 2016).

durağanlığı, istikrarı ve nedensel mekanizmaların evrenselliğini varsayar ve bu varsayımlar onu izolasyoncu pozisyona yaklaştırır (Mroz & Hardt, 2020: 255). Ekonomik bir model Sugden'in iddia ettiği biçimde güvenilir olsa da, dünya ile model arasında temelden farklılıklar bulunur. Buradaki mesele güvenilir bir ekonomik modelin önermeler aracılığı ile nedensellik hakkında nasıl bilgi verebileceği, modelin nasıl temellendirilebileceği ile ilgilidir. Bunun için model ile gerçek dünya arasındaki farklılığın modeller aracılığı ile yapılan endüktif çıkarımların geçerliliğini etkilemeyeceğinin gösterilmesi gerekir. Bu noktada Grüne-Yanoff'a göre Sugden'in yaptığı gibi güvenilir olmayı bir çeşit doğruluğa benzer olma durumu olarak konumlandırma bir çözüm sağlayamaz. Grüne-Yanoff'a göre ekonomik modeller, ekonomik fenomen ile ilgili olanaksızlık ile ilgili hipotezlerin önermelerini değerlendirirken işlevseldirler. Eğer bir modelde olanaksızlık söz konusu değil ise, model güvenilirirdir.

Grüne -Yanoff'un Sugden'in ekonomik model anlayışı ile ilgili endüktif çıkarımlar ile ilgili eleştirileri, Cartwright tarafından ortaya konan yaklaşım ile de desteklenir. Cartwright'a göre ekonomik modeller fizikteki uygun biçimde özelleştirilmiş deneylere göre fazladan sınırlandırıldıkları için bu tür modellerden nedensellik ile ilgili çok fazla bir şey öğrenemeyiz. Bu problem Cartwright tarafından "aşırı sınırlandırılmışlık" (*overconstraint*) olarak ortaya konur. Aşırı sınırlandırılmışlık, ekonomik modellerin nedenselliğin belirlenebileceği mekanizmaları izole etmek için, modellerde içerilen varsayımlara ek olarak, bu modeller aracılığı ile çıkarım ve işlem yapabilmek için fazladan gerekli olan varsayımları içermesidir. Ekonomik modellerde genellikle bu türden varsayımlar matematiksel işlemleri kolaylaştırmak amacı ile modellerde yer alan 'takip varsayımları' (*tractability assumptions*) olarak yer alır.¹² Cartwright'in aşırı sınırlandırılmışlık temelindeki eleştirileri ve Grüne-Yanoff'un yukarıda analizi yapılan eleştirileri bu bağlamda kesişirler (Mroz & Hardt, 2020: 257).

Sugden'in "güvenilir dünyalar" yaklaşımı ile ilgili problemlerin altını çizen isimlerden bir diğeri Paul Hoyninguen Huene'dir.¹³ Huene'ye göre Sugden'in kurgucu yaklaşımında ekonomik modellerden endüktif çıkarım yapabilmek için modellerin gerçek dünyaya "önemli derecede benzer" olması gerekmektedir. Huene bu koşulun problemleri olduğunu iddia eder. Ona göre endüktif çıkarımın meşru olabilmesi için gerçek dünya sistemleri ve modellerin birleşimi "doğal tür" ('natural kind') oluşturmalıdır. Hâlbuki ekonomide doğal türlere rastlamak oldukça güçtür. Örneğin Huene, Sugden'in kendi kurgucu yaklaşımını açıklarken örnek olarak sunduğu Schelling'in modelinde yer alan şehirler ile gerçek şehirlerin temelden farklı olduğunun, bunların birleşiminin doğal tür oluşturmadığının altını çizer. Huene, Sugden ile modellerden çıkarımın doğasının abdüktif olduğu konusunda hemfikirdir (Sugden, 2000: 20; 2009: 10, 19).¹⁴ Ancak Huene, Sugden'in abdüktif akıl yürütmeyi endüktif akıl yürütmenin "tikel önermelerden daha genel olan önermelere" doğru ilerleyen bir alt kümesi olarak ele almasını problemleri bulur. Huene'ye (2017: 2) göre Sugden'in hem endüktif hem abdüktif akıl yürütmeleri bilgi "genişletici" ('ampliative') akıl yürütmeler olarak ele alması hatalıdır. Huene'ye göre abdüktif akıl yürütme genellemelere değil "riskli açıklayıcı hipotezlere" götürür (2017: 2).

Kurgucu yaklaşım ekonomik modellerin ontolojik statüsü ile ilgili noktaların bir kısmını aydınlatılabile de, önemli problemler barındırmaktadır. Sugden'in kurgucu yaklaşımının temelinde yer alan modellerin güvenilir olmasının gerekli ve yeter koşulları verilememektedir. Buna ek olarak ekonomik modellerin ontolojisinin kurgulardan ibaret olduğu iddiası içerisinde, modellerden çıkarım yapılabilmesi için zorunlu olduğu dile getirilen matematiksel takip varsayımlarının statüsü ile ilgili kurgucu pozisyon sessizdir. Bu noktada ekonomik modellerin ontolojisine dair bir diğer yaklaşım olan izolasyoncu görüşün dile getirilen ve benzeri eleştirilere karşı ne gibi açıklamalar getirebileceklerinin bir analizi gereklidir.

3.2. İzolasyoncu Yaklaşım

12 Bilimsel idealizasyon türleri için bkz. (Çevik, 2022).

13 Doğal türler felsefede özellikle metafizik, epistemoloji, dil felsefesi ve bilim felsefesinin konusudur. Bilim felsefesinde aynı özü paylaşan entitelerin doğal tür oluşturduğu kabul edilir. Doğal türler insan yapımı da olabilir, bkz. (Bird & Tobin, 2022). Doğal tür tartışmasını ekonomi bağlamında ele alan bir çalışma için bkz. (Nelson, 1990).

14 Abdüksiyon genel olarak Charles Sanders Peirce ile anılır ve söz konusu çıkarım türü "retrodüksiyon" olarak da bilinir. Kavramın "hepten gidimsel, tutsak edici" olarak da karşılanabileceğini belirten anonim hakeme teşekkür ederim.

Cartwright ve Mäki'nin temsilcisi olduğu izolasyoncu yaklaşım çıkış noktasını Galileo'nun düşünce deneylerinden alır (Cartwright, 2009; Mäki, 2009b). Galileo'nun düşünce deneylerinde akıl yürütme süreçleri ana faktörden farklı olan, bozucu faktörlerin zihinsel olarak izole edilmesi ile ilerler. Örneğin, serbest düşme yasasını keşfederken, düşünce deneyini yapan kişi sürtünmenin ve hava direncinin olmadığı bir ortam düşünür. Hava direncini, sürtünmeyi ve bunun gibi bozucu faktörleri idealize ederek oluşturulan model ile Dünya'nın yerçekimi belirlenir. Gerçekten de içinde *tam* bilgi, *sıfır* taşıma masrafı, *tam* istihdam, *mükemmel* bir şekilde *bölünebilen* ürün gibi varsayımların bulunduğu benzer idealleştirmelere ekonomik modellerde de sıklıkla rastlanır. İzolasyoncu yaklaşıma göre gerçek dünya fenomenleri birden fazla nedensel etkinin etkileşiminin sonucudur. Söz konusu yaklaşımda model, hedef fenomenin *tam* bir temsilini değil; *en önemli* nedensel özelliklerinin temsilini verir. Modeller doğru olanı değil; müdahale ve bozucu etmenler olmadığında neyin doğru olabileceğini temsil ederler. Bu anlamda bu yaklaşımda izolasyon merkezi kavramdır (Knuuttila, 2009: 61).

Cartwright'a göre ekonomi pratiği "analog ekonomiler" kurup bu yapılar üzerinde "deneyler" yapılması ile ilerler (Cartwright, 2007). Ekonomik modellerin ekonomistler için laboratuvar işlevi görmesi genel olarak üzerinde uzlaşa bulunan iddialardan birisidir (Lucas, 1980; Boumans, & Morgan, 2011; Morgan, 2003, 2005; Guala, 2002). Cartwright, John Stuart Mill'in kullandığı kavramsallaştırmanın etkisiyle modellerin, *eğilimleri* belirlemek için oluşturulduğunu savunur. İzolasyoncu yaklaşıma göre ekonomistler tıpkı Galileo'nun düşünce deneylerinde yaptığı gibi ekonomik fenomeni temsil edip yorumlarken asıl iş gören nedeni, olası diğer nedenlerden izole etmek için basitleştirmeler ve idealleştirmeler yapar (Cartwright, 2009b). Cartwright'a göre izolasyon, ekonomistlere *kapasite* ya da *eğilime* sahip olan ve hedef fenomenin ortaya çıkmasına neden olan etmeni belirleme fırsatı verir.¹⁵ Modeller Cartwright'a göre gerçek dünyanın en önemli özelliklerini tekrar üreten araçlardır. Ekonomistler bu araçları sürekli kullanarak öne sürülmüş olan nedenin kapasiteleri ve eğilimleri hakkında bilgi sahibi olur. Cartwright'a göre en basit analog modeller bile ekonomik dünyaya paralel dünyalar olarak kurgulanır ve izole etme araçları olarak iş görür. İzole etme araçları olarak ekonomik modeller kapasitelerin nasıl iş gördüğünü belirler (2009b: 45). Bir özellik ile ilişkili olarak var olan *kapasite* ise potansiyel nedensel bir güç olarak bu güce sahip olan sistemlerde özel bir sonucu türetecek biçimde söz konusu potansiyelin ortaya çıkması olarak tanımlanabilir (2009b: 46). Cartwright'a göre Sugden'in ekonomik modeller ile ilgili "güvenilir dünyalar" yaklaşımı bile aslında bahsi geçen kapasitelerin ortaya nasıl çıkartılabileceği ile ilgilidir (2009b: 47). Cartwright'a göre Sugden'in kendi pozisyonunu desteklemek için verdiği satranç tahtası modeli de limon piyasası modeli de nedensel etmenlerin izole halde nasıl iş gördüğüne odaklanmaktadır. Dolayısıyla Cartwright'ın iddiasına göre ekonomik modeller gerçek dünya ile ilgisi olmayan kurgusal yapılar değil, ilgili ekonomik etmeni izole edip bu etmenin nasıl iş gördüğünü anlamamıza yarayan izole edilmiş, paralel, analog yapılarıdır.

Her ikisi de izolasyoncu yaklaşımın temsilcisi olarak değerlendirilmekle birlikte Cartwright ve Mäki'nin görüşlerindeki bir ayırmadan söz etmek gerekir. Mäki, izolasyonlar ile ilgili iddialarını dile getirirken, öncelikle idealizasyon, soyutlama, izolasyon, basitleştirme ve genelleme kavramlarının felsefe literatüründe ayırt edici özellikleri ortaya konulmadan ele alındığı tespiti ile başlar (1992: 321). Mäki ekonomik modelleme ile ilgili olarak kendi "İzolasyonlar ve Vekil Sistemler olarak Modeller" anlayışı temelinde iddialarını dile getirir. Bu anlayışa göre ekonomik modeller homojen, bütünlüklü yapılar olarak değerlendirilmez. Bu anlayışta ekonomik modeller içerisinde doğruluğun hangi bölümde yer aldığı araştırılabileceği parçalara ayrılabilir yapılar olarak ele alınır. Modelleri parçalarına ayrılabilir yapılar olarak ele alması, Mäki'nin modellerin dünyaya tamamen ve kesin bir biçimde benzemesi gerekliliğinden kaçınma stratejisi ile ilgilidir (Mäki, 2004, 2009a, 2011). Bu yaklaşımda izolasyon ve temsil ekonomik modellerin en temel iki parçasıdır. Mäki'ye göre ekonomik modeller bütünsel olarak doğru değildir, ancak nedensel kuvvetler ya da mekanizmalar hakkında doğrular içermektedir. Mäki'nin başlangıç noktası ekonomistlerin genel pratik olarak gerçek ekonomik fenomeni temsil ederken gerçekçi olmayan modeller kullandıkları gözlemidir. Bu gözlem temelinde Mäki araştırma programını realizm tartışması eksenine oturtur ve gerçekçi olmayan varsayımların doğruyu aramada kullanışlı olabileceğini savunur. Ona göre ekonomik teori bir bütün olarak izolasyon sürecinin sonucudur. Bu süreç içerisinde, verili durumda, bir

¹⁵ Cartwright'ın merkeze izolasyon (tecrüt, soyutlama) işlemini alan yaklaşımı J. S. Mill, D. Ricardo, K. Marx ve A. Marshall gibi ekonomistlerin analizleri ile ilişkilendirilebilir (Knuuttila, 2009: 60).

etmenler seti olarak diğer etmenler setinden teorik olarak ayrılır. Mäki, teorik izolasyonlar ile materyal izolasyonları birbirinden ayırır. Materyal izolasyon bir sistemin deneysel olarak diğer sistemlerin nedensel etkilerinden izole edilmesinde, ya da bu türden sahici izolasyon kendiliğinden gerçekleştiğinde ortaya çıkar. Teorik izolasyonda sınırlı bir özellik setinin dünyanın kalan etkilerinden izole edildiği varsayılır. Mäki, izolasyonları 'dikey' ve 'yatay' olarak ikiye ayırır. Dikey izolasyonda somut öğeler tikellerden ve spesifik olanlardan ayrılır ve sonuçta evrensel ya da yarı-evrensel olana ulaşılır. Bu işlem genellikle soyutlama olarak bilinir. Dikey izolasyon teorik izolasyonun özel bir durumudur. Yatay izolasyon soyutlamanın seviyesi ile ilgilidir; yatay izolasyon sınırlı sayıda öğeye odaklanma stratejisidir (Mäki, 1992: 321).

İzolasyoncu yaklaşımın odaklandığı modelleme ile deneyler arasındaki benzerlikler bu ikisi arasındaki farklılıkların gözden kaçırılması ile ilgili riskler içerir (Knuuttila, 2009: 62). Ekonomik modeller deneylere göre daha fazla ve çözümü zor sorunlar barındırır. Örneğin gerçek dünyanın nedensel yapısında nedenler birbirinden ayrılabilir değildir. Bu anlamda izolasyoncu yaklaşımın varsaydığı biçimde, nedensel etmenleri çeşitlemek ve izole etmek oldukça güçtür (Boumans & Morgan: 2011: 16). Bu anlamda ekonomik modellerde deneylerde olduğu kadar kontrol sahibi değildir (Knuuttila, 2009: 62). Bu nedenle ekonomik modeller deneyler kadar güçlü kanıtlar olarak iş görmezler (Morgan: 2005: 323).

Ekonomik modeller ile deneyler arasındaki benzerlik ile ilgili bir problem daha vardır. Ekonomik modelleri kuranlar genellikle matematiksel denklem setleri, grafikleriyle çalışırken; kontrollü deneylerde daha somut, daha kolay kontrol edilebilir ortam ve araçlar ile çalışılır. Bu anlamda ekonomik modelleri kuranlar, deney yapanlardan daha farklı sorunlarla baş etmek zorundadır. Aslında söz konusu mesele bir yönüyle daha önce dile getirildiği gibi, ekonomik modellerin aşırı sınırlandırılmış olması ile ilgilidir. Ekonomik modeller arasında en çok kullanılanlar matematiksel olanlardır ve bu modeller aracılığı ile çıkarsanacak sonuçlara daha kolay ulaşabilmek amacıyla sıfır taşıma maliyeti gibi takip varsayımlarına da başvurulur. Dolayısıyla aşırı sınırlandırılmışlık problemi; ekonomik modeller ile gerçek deneylerin, izolasyoncu yaklaşımı savunanların iddia ettikleri kadar benzer olmadığını belirtmek için önemli bir gerektir (Knuuttila, 2009: 62).

İzolasyoncu yaklaşım, kurgucu yaklaşıma göre güvenilirlik ve benzeri sezgisel ve öznel kavramlara daha az başvurduğu için, ekonomi pratiği açısından daha makul ve ikna edici görünmektedir. Ayrıca izolasyoncu yaklaşım, modeller aracılığı ile çıkarım yapma konusunda takip edilebilir, tümdengelim temelli bir prosedür sunmaktadır. Ancak yine de ekonomide izolasyonun nasıl yapılabileceği, daha doğrusu uygulanabilirliği tartışma konusudur. Gerçekten de Daniel Hausman, Tony Lawson, Tarja Knuuttila gibi ekonomi felsefecilerine göre izolasyoncu yaklaşım ekonomi pratiğinde uygulanabilir değildir (Hausman, 1992; Lawson, 1997; Lawson, 2009; Knuuttila, 2009). Örneğin Lawson'a göre ekonomik dünya açık ve karmaşık olduğu için böylesi bir dünyadan nedensel etmenleri veya mekanizmaları izole etmek çok kolay değildir (1997). İzolasyoncu yaklaşımın bir temsilcisi olarak Cartwright'ın kendisi bile aşırı sınırlandırılmışlık sorununa binaen, izolasyoncu yaklaşımın bazı zaafı olduğunu kabul eder. Cartwright izolasyonların ekonomik modellerin ontolojisinin temeli olduğu iddiasını revize edip, onları artık belirli derslerin çıkartılabileceği "fabl"lar olarak ele almaya başlamıştır (1999: 262; 2010).

Sonuç olarak izolasyoncu yaklaşıma göre modellerin nedensel mekanizmaları ya da kapasiteleri (eğilimleri) doğru bir şekilde izole edebilmesi sayesinde ekonomik fenomen hakkında bilgi sahibi olabiliriz. Bu görüşe göre ekonomistler hem teorik modellerinin hem de hedef fenomenin farklı özelliklerini araştırırlar. Hem Cartwright hem de Mäki ekonomideki modelleme pratiğinde temel olarak nedensel bir etmenin izolasyon altında nasıl davrandığını odağa alır (Knuuttila, 2009: 61). Bu bağlamda, ilk bakışta iki pozisyon benzer görünmektedir (Knuuttila, 2009: 77).

4.Kurgucu ve İzolasyoncu Yaklaşımlar Üzerine Bir Değerlendirme

Kurgucu yaklaşıma göre idealize edilmiş ekonomik modeller kurgular ya da hikayelere benzer biçimde inandırıcıdır. Buna göre ekonomik modellerin işlevi yalnızca kavramsal keşiflerle (Hausman, 1992) sınırlı olmayıp, gerçek dünyada ne olduğuna dair hipotezleri doğrulama işlev ve potansiyeline de sahiptir.

Örneğin Schelling'in modeli gerçek dünyaya paralel kurgu bir dünya yaratarak gerçek şehirler ile ilgili sahici bilgi verme olanağına sahiptir (Casini, 2014: 648).

İzolasyoncu yaklaşıma göre ekonomik modeller, dünyanın tam teşekküllü bir temsilini sunmazlar. Daha ziyade model, hedef fenomenin en göze çarpan özelliklerini temsil eder. Bu anlayışa göre izolasyon ekonomistlerin hedef fenomenin ortaya çıkması sürecine neden olan faktörleri belirleme fırsatı verir (Hands, 2016: 32). Bir başka deyişle, izolasyoncu görüş ekonomik modelleri ekonomik dünyanın önemli yönlerini izole edebilen, soyut, basitleştirilmiş teorik çerçeveler olarak ele alır (Grüne-Yanoff, 2009:1).

Modelleme pratiğinin amaçları tarafından ele alındığında iki yaklaşım farklılaşır. İzolasyoncu yaklaşım modellemeye deneyleme amacıyla, tıpkı düşünce deneylerinde olduğu gibi, birtakım faktörlerin başka birtakım faktörlerden izole edilmesi hedefi çerçevesinde yaklaşır. Kurgucu yaklaşıma göre modeller hipotetik, kurgusal yapılardır. Bu hipotetik yapılar yardımıyla tümevarımsal çıkarımlar yaparız ve eğer model tarafından betimlenen bu paralel dünya "yeterince benzer" ise modelin verdiği sonucun gerçek dünya için de geçerli olduğu sonucuna varırız. Ancak Huene'nin de belirttiği gibi kurgusal yaklaşımda benimsenen model anlayışında, model dünya ile gerçek dünya beraberce doğal tür oluşturamayacağı için modeller temelinde yapılacak çıkarımlar problemli olacaktır.

Ekonomik modellerin ontolojisi ile ilgili hem izolasyoncu hem de kurgucu yaklaşımın kendilerine özgü özellikleri olduğu gibi iki yaklaşımın belirli noktalarda kesiştiğini de görmek mümkündür. Örneğin, izolasyoncu yaklaşımda nedensel mekanizmalara odaklanıldığı, kurgucu yaklaşıma göre de modellerin kurgusal yapılar olduğu ve bu yapılar aracılığı nedensel mekanizmaların analiz edilmesinin hedeflendiği hatırlanacak olursa, iki yaklaşımın yer yer benzeştiği iddia edilebilir. Ekonomik modellerin ontolojik açıdan ne tür yapılar olduğu ile ilgili iki temel yaklaşım incelendikten sonra bir vaka çalışması aracılığı ile iki yaklaşımın temel iddiaları çerçevesinde bir analizi yapılarak söz konusu iddiaların geçerliliği sorgulanacaktır.

5.Vaka Çalışması: Avusturya İş Çevrim Modeli

Teoriler ile modeller aynı türden yapılar değildirler. Genel olarak bir teorinin belirli bir uygulaması model olarak kabul edilir. İlk olarak Ludwig von Mises (1953) tarafından ele alınan Avusturyacı İş Çevrimleri Teorisi (AİÇT), ekonomide meydana gelen para miktarındaki artışlara odaklanır. Para miktarındaki artışlar, piyasada belirlenen faiz oranlarının doğal faiz oranının altına düşmesine neden olur, ki bu durum da ekonomide kaynakların sürdürülemez şekilde yeniden dağıtımına sonuçlanır. Roger W. Garrison tarafından ortaya konan Avusturya İş Çevrim Modeli de (AİÇM) Avusturya İş Çevrim Teorisinin (AİÇT) bir temsilidir (2001).

Garrison, modelini birtakım grafikler ve normalde Avusturya ekonomi okulu olarak anılan geleneğin yaklaşımında bulunmayan üretim olanakları eğrisi gibi bazı genel kavramlar yardımıyla daha kolay takip edilebilmesi amacıyla AİÇT'yi grafiksel olarak ortaya koyar (Göcen, 2019). Garrison modelinde geleneksel ekonomi içerisinde yer alan "ödünç verilebilir fonlar" piyasası ve üretim olanakları eğrisine başvurur. Geleneksel ekonomi teorisi içerisinde yer alan bu iki kavramsallaştırmaya ek olarak, Garrison içerisinden geldiği Avusturya Ekonomi Okulu¹⁶ geleneğine özgü 'Hayek üçgeni' ile harmanlayarak parasal genişleme ve devamında gerçekleşen daralma dönemlerinde ekonomide nelerin gerçekleştiğini ortaya koyar. Bu anlamda AİÇ modeli AİÇT'nin grafikler yardımıyla bir temsilidir. Model aracılığı ile yorumlama modelin içsel bir parçasıdır ve bu da bu modelde temel olarak izolasyonlar ile ilgilendiğimize dair bir işaret olarak değerlendirilebilir (Mroz & Hardt, 2020: 266). Modelde faiz oranları ile ilgili de basitleştirmeler bulunmaktadır. Bir ekonomide birden fazla faiz oranından bahsedilebileceğini bildiğimiz halde Garrison modelinde Avusturya ekonomi okulu geleneğini takiben "doğal" faiz oranını dikkate alır ve bu anlamda açık biçimde izolasyona başvurur (Mroz & Hardt, 2020: 267). Modelde yer alan grafikler ve basitleştirilmiş dünyalar gerçek dünyayı temsil etmesi amacı taşır ve bu nokta da izolasyoncu yaklaşımın iddiaları ile örtüşür (Mroz & Hardt, 2020: 267). Garrison'un AİÇ modelinde emek piyasası ile ilgili yalnızca üç tane grafik bulunur. Oysa gerçek ekonomilerde bundan daha fazla emek piyasası olduğu bilinmektedir.

¹⁶ Ekonomi literatüründe 'Avusturya Okulu' olarak bilinen gelenek, metodolojik açıdan genel olarak teorik yöntemi daha çok tercih benimsemesi ile bilinir.

Dolayısıyla bu noktada modelde yine emek piyasalarında izolasyona gidildiği anlaşılmaktadır (Mroz & Hardt, 2020).

AİÇ modeli tamamen izolasyonlardan mı oluşmaktadır? Model, izolasyonların yanında kurgular da içermektedir. Yinelenen iş döngüsü gözlemi temelinde ekonomist araştırdığı fenomenin olası nedenlerini keşfetmek amacıyla modeli kurgular. AİÇ modeli yalnızca izolasyonlar değil çeşitli kurgular da içermektedir. Örneğin modelde yer alan 'Hayek üçgeni' Schelling'in satranç tahtası modelinde yaptığı gibi daha basit düşünmek amacı ile kurgulanmıştır (Mroz & Hardt, 2020: 265). Bu yapı, üretim süreci ile ilgili anlatımı ve yorumu basitleştirir. Bu yapıyı gerçek dünyaya gönderimli biçimde kullanmanın olanağı yoktur. AİÇ modelinde kurgular vardır ve bu kurgular modelin hem anlatımını hem de yorumunu kolaylaştırmaktadır (Mroz & Hardt, 2020: 269).

Bu değerlendirmeler ışığında AİÇ modelini kurgucu-izolasyoncu yaklaşım ikiliğinde kavramak modelin araştırdığı fenomenin yalnızca yarısını kavramak için kullanışlı olacak, dolayısıyla eksik kalacaktır. Dolayısıyla AİÇ modeli ne tamamıyla izolasyoncu yaklaşım içerisinde ne de yalnızca kurgucu yaklaşım içerisinde değerlendirilebilir. Üstelik AİÇ modeli ile ilgili bu tespitin ekonomik modellerin genelini kapsadığı da iddia edilebilir. Ekonomik modeller ontolojik olarak kurgucu veya izolasyoncu yaklaşım ile değil, araştırılan fenomenin başlangıç ve sınır koşullarının, bağlamının da değerlendirildiği durum bazı yapılar olarak ele alınmalıdır. Bu gerçekleştirildiğinde ekonomik modellerin durağan, statik yapılar değil, incelenen fenomene göre tekrar düzenlendiği dinamik yapılar olduğu anlaşılacaktır.

6. Sonuç

Ekonomik modeller ekonomik analizlerin temel bileşenleridir. Söz konusu temel bileşenlerin yaygın biçimsel tanımları onların ontolojik statüsünün tam bir hesabının verilebilmesi için yeterli olmamaktadır. Ekonomik modellerin ontolojik statüsü onların nasıl oluşturulduklarıyla yakından ilgilidir ve hem *kurgucu* hem de *izolasyoncu* yaklaşım ekonomik modellerin meydana getirilmesiyle ilgili literatürde yer alan temel iki yaklaşımdır.

Hem kurgucu yaklaşım hem de izolasyoncu yaklaşım ekonomik modellerin ontolojisi hakkında birçok noktayı aydınlatmaktadır. Ekonomistlerin kullandığı modeller çeşitli izolasyonlar barındırırlar ve bunlar aracılığı ile belirli nedensel etmenleri ve mekanizmaların olası etkilerini incelerler. Ancak bu inceleme faaliyeti yalnızca izolasyonlar ile temellendirilebilir değildir. Ekonomik modeller izolasyonlara ek olarak belirli kurgusal yapılar içerirler ve kurgulanırlar. Ekonomik modellerin birçoğunun ontolojisi ne yalnızca izolasyonlar ne de yalnızca gerçek dünya ile sınırlı bir benzerlik ilişkisine sahip olan kurgu yapılar olarak temsil edilebilir bir olgudur. Üstelik ekonomik modelleri kurgucu/izolasyoncu ikiliğinde kavramak onların neden ekonomi pratiğinin vazgeçilmez araçları olduğu, onlar aracılığı ile nasıl öndeyide bulunulabildiği, nasıl politika tavsiyesi oluşturulabildiği gibi epistemolojik soruların yanıtlarının kısıtlı bir çerçevede ele alınmasına neden olmaktadır. AİÇ modeliyle de anlaşılabilen üzere ekonomik modellerin ontolojisi hem izolasyonlar, hem de kurgulardan oluşmaktadır.

Nedensel açıdan karmaşık ve çok katmanlı bir alan olarak ekonomik fenomenin cereyan ettiği dünya, ilgili bağlamlara göre tasarlanmış modeller ile analiz edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında ekonomik modellerin ontolojik statüsünü analiz etmenin en iyi yollarından biri, onları izolasyoncu ve kurgucu ikiliğinde değil, çoğulcu ve pragmatik bir ontolojik anlayış eşliğinde değerlendirmektir. Bu yaklaşımın ekonomik modellerin ontolojisi ile ilgili olarak ne gerçekçilik karşıtlığı ne de herhangi bir türden bir görecelik taşımaktadır. Natüralist bir bakışın sonucu olarak ekonomi pratiğinin merkezinde yer alan modellerin ontolojisinin bu şekilde daha açık kılınabilir. Ekonomi pratiği incelendiğinde modellerin farklı amaçlar için tasarlandığı görülebilecektir. Örneğin AİÇ modeli hem ekonomik dünyayı hem de parçası olduğu bir teoriyi temsil ediyorken, Schelling'in satranç tahtası modeli çeşitli nedenlerle erişilemeyen hedef sistemlerin simülasyonunu sunmaktadır. Dolayısıyla ekonomik modellerin kim tarafından nasıl kullanıldığı onların ne türden öğelerden oluşturulacağını da belirlemektedir. Bu anlamda ekonomik modellerin ontolojisi ile ilgili tartışmalarda ekonomik modellerin ne türden yapılar olacakları onların

işlevlerine göre belirlenmektedir. Nitekim bir yapıyı ekonomik model yapan şey, ne türden bir yapı olduğu değil, onun nasıl kullanıldığıdır (Morgan&Morrison, 1999).

Finansman/ Grant Support

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

The author(s) declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

Açık Erişim Lisansı/ Open Access License

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

Kaynaklar

- Akerlof, G. A. (1970), The Market for "Lemons," Quality Uncertainty and the Market Mechanism. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 84, No. 3, s. 488-500.
- Banerjee, A. V. (1992), A simple model for herd behavior. *Quarterly Journal of Economics*, 107(3), s. 797- 817.
- Begg, D. & Vernasca, G., Fischer, S. & DornBusch, R. (2011), *Economics*, 10th Edition. McGraw-Hill.
- Birchler, U., Butler, M. (2007), *Information Economics*. New-York.
- Bird, A. and Tobin, E. (2022), "Natural Kinds." The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2022 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2022/entries/natural-kinds/>>. Erişim Tarihi: 14.09.2022.
- Boland, L. A. (1979), A Critique of Friedman's Critics. *Journal of Economic Literature*, Vol. 17, No. 2, s. 503-522.
- Boland, L. A. (1989), *The Methodology of Economic Model Building*, London and New York: Routledge,
- Boumans, M. & Morgan, M.S. (2001), Ceteris paribus conditions: Materiality and the application of economic theories. *Journal of Economic Methodology*, 8 (1), s. 11-26.
- Callender, C. and J. Cohen (2006), There is no special problem about scientific representation. *Theoria* 21 (1), s. 67–85.
- Cartwright, N. (1989), *Nature's Capacities and Their Measurement*. Oxford: Oxford University Press.
- Cartwright, N. (1999), *The Dappled World. A Study of the Boundaries of Science*. Cambridge University Press.
- Cartwright, N. (2009), If No Capacities Then No Credible Worlds. But Can Models Reveal Capacities?, *Erkenntnis* 70 (1), s. 45-58
- Cartwright, N. (2010), Models: Parables v Fables. *Boston Studies in the Philosophy of Science*, 262, s. 19–31.
- Casini, L. (2014), Not-so-minimal models. Between isolation and imagination. *Philosophy of the Social Sciences*, 44, s. 646-672.
- Çevik, A. D. (2022), Bilimsel İdealizasyonlar. *Mediterranean Journal of Humanities* XII, s. 11-23.
- French, S. (2010). Keeping quiet on the ontology of models. *Synthese* 172 (2), s. 231–249.
- French, S. (2017). Identity conditions, idealisations and isomorphisms: a defence of the Semantic Approach. *Synthese* 198, s. 5897–5917.
- Fumagalli, R. (2015), No Learning From Minimal Models. *Philosophy of Science*, 82 (5), s. 798-809.
- Fumagalli, R. (2016), Why We Cannot Learn From Minimal Models. *Erkenntnis*, 81 (3), s. 433-455.
- Frigg, R. (2010), Models and fiction. *Synthese* 172 (2), s. 251–268.

- Garrison, R. W. (2001), *Time and Money*. New York: Routledge.
- Gibbard, A. and R. Varian, H. R. (1978), Economic Models. *The Journal of Philosophy*, Vol. 75, No.11 s. 664-677.
- Godfrey-Smith, P. (2006), The strategy of model-based science. *Biology & Philosophy* 21 (5), s. 725–740.
- Göcen, S. (2019), Avusturya İş Çevrimleri Teorisi Çerçevesinde Global Faiz Oranlarının Gelişmekte Olan Ülkelerdeki İş Çevrimlerine Etkisi: Panel VAR Uygulaması. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2), s. 439-451.
- Giere, R. (1988), *Explaining Science: A cognitive approach*. Chicago: University of Chicago Press.
- Grüne-Yanoff, T. (2009a). Learning from Minimal Economic Models. *Erkenntnis* 70 (1), s. 81-99.
- Grüne-Yanoff T. (2009b), Preface to “Economic Models as Credible Worlds or as Isolating Tools?”. *Erkenntnis*, 70, s. 1-2
- Grüne-Yanoff, T. (2011), Isolation is not Characteristic of Models. *International Studies in the Philosophy of Science*, 25, s. 1-19.
- Hands, D.W. (2016), Derivational robustness, credible substitute systems and mathematical economic models: the case of stability analysis in Walrasian general equilibrium theory. *Euro Jnl Phil Sci* 6, s.31–53.
- Hausmann, D. (1992), *The Inexact and Seperate Science of Economics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huene, P. H. (2017), Credible Worlds? Sugden on Economic Models. https://www.academia.edu/34984776/Credible_Worlds_Sugden_on_Economic_Models. Erişim Tarihi: 16.09.2022
- Knuuttila, T. (2009), Isolating Representations versus Credible Construction? Economic Modeling in Theory and Practice. *Erkenntnis* 70 (1), s. 59-80.
- Lawson, T. (1997), *Economics and Reality*. London and New York: Routledge.
- Lawson, T. (2003), *Reorienting Economics*. London and New York: Routledge.
- Lawson, T. (2009), The Current Economic Crisis: Its Nature and the Course of Academic Economics. *Cambridge Journal of Economics*, 33, s. 759-777.
- Macho-Stadler, I., Pérez Castrillo, J.D. (2001), *An Introduction to the Economics of Information: Incentives and Contracts*. 2th Edition. Oxford.
- Mäki, U. (2004), Theoretical Isolation and Explanatory Progress: Transaction Cost Economics and the Dynamics of Dispute. *Cambridge Journal of Economics*, 28 (3), s. 319-346.
- Mäki, U. (2009a), Models and Truth: The Functional Decomposition Approach, (Eds: M. Suarez, Mauro Dorato, and Miklos Redei), *EPSA Epistemology and Methodology of Science: Launch of the European Philosophy of Science Association*, s. 117-140, Dordrecht: Springer.
- Mäki, U. (2011), Models and the Locus of their Truth. *Synthese*, Volume 180, s. 47–63;
- Mäki, U.(2009b), MISSING the world: Models as Isolations and Credible Surrogate Systems. *Erkenntnis* 70 (1), s. 29-43.
- Mises, L. V. (1953), *The Theory of Money and Credit*. Indiana: Liberty Fund Inc.
- Morgan, M. S., Morrison, M. (1999), *Models as Mediators: Perspectives on Natural and Social Science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nelson, A. (1990). Are Economic Kinds Natural, (Ed. C. Wade Savage), *Scientific Theories*, s. 14-92, University of Minnesota Press.

- Psillos, S. (2011), Living with the abstract: realism and models. *Synthese* 180 (1), s. 3–17.
- Reiss, J. (2012), Idealization and the aims of economics: Three cheers for instrumentalism. *Economics and Philosophy*. 28 (3), s. 363-383.
- Reiss, J. (2013), *Introduction to Economics*. New York: Routledge.
- Robert, M. & Lukasz Hardt, L. (2020), Economic Modelling- Beyond Isolation and Construction: The Case of Austrian Business Cycle Theory as Presented by Roger Garrison. *Acta Oeconomica, Akadémiai Kiadó, Hungary*, vol. 70(2), s. 251-273.
- Rodrik, D. (2015), *Economics Rules*. Oxford University Press.
- Ross, D. (1989), Realism and Instrumentalism in the Development of Econometrics. *Oxford Economic Papers New Series*, Vol. 41, No. 1, *History and Methodology of Econometrics*, s. 236-258
- Ross, D. (2008), Ontic Structural Realism and Economics, (Eds.C. Bicchieri, J. Alexander), Proceedings of the 2006 Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association Part II: Symposia Papers, s. 732-743.
- Samuelson P. A., Nordhaus W. (2010), *Economics*. 19th edn. McGraw-Hill.
- Schelling, T. C. (1971), Dynamic models of segregation. *The Journal of Mathematical Sociology*1 (2), s. 143–186.
- Schmidt, P. C. (2008), Cartwright and Mill on Tendencies and Capacities, (Eds. L. Bovens, C. Hofer & S. Hartmann), *Nancy Cartwright's Philosophy of Science*, s. 291-302, New York: Routledge.
- Suarez, M. (2004). An inferential conception of scientific representation. *Philosophy of Science* 71 (5), s. 767–779.
- Sugden, R. (2000), Credible Worlds: the Status of Theoretical Models in Economics. *Journal of Economic Methodology* 7 (1), s. 1-31.
- Sugden, R. (2002), Credible worlds: The status of theoretical models in economics, (Ed. U. Mäki), *Fact and Fiction in Economics: Models, Realism and Social Construction*, s.107-136, Cambridge: Cambridge University Press.
- Sugden, R. (2009), Credible Worlds, Capacities and Mechanisms. *Erkenntnis* Vol. 70, No. (1), s. 3-27.
- Toon, A. (2010), The ontology of theoretical modelling: Models as makebelieve. *Synthese* 172 (2), s. 301–315.
- Toon, A. (2012), *Models as Make-Believe: Imagination, Fiction and Scientific Representation*. Palgrave Macmillan UK.
- van Fraassen, B. C. (1980), *The Scientific Image*. Oxford: Clarendon Press.
- Yasemin, B. (2021), Yatırım Kararlarının Alınmasında Sürü Davranışı: Literatür Taraması. *Journal of Economics and Financial Researches*, 3(2), s. 129-141.